

İSLAM VE YORUM

Yorumun Tarihsel - Düşünsel Bağlamı ve
Güncel Toplumsal Hayata Yansıması

III. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

MALATYA İLAHİYAT VAKFI

MALATYA 2017

Malatya İlahiyat Vakfı İlmî Araştırmalar Serisi No: 1

Yayına Hazırlayan -
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Takım Numarası
978-605-68015-0-1 (Tk)

ISBN
978-605-68015-3-2 (3.C)

1. Baskı Aralık 2017 Ankara 500 Adet

Editörler

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Doç. Dr. M. Korkut ÇEÇEN
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK
Yrd. Doç. Dr. Tuncay AKGÜN
Yrd. Doç. Dr. Serkan DEMİR
Arş. Grv. Mehmet Emin ŞAHİN

İsteme Adresi

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
44280 Kampüs / MALATYA
Telefon: (0422) 3774999
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

Serhat Mahallesi 1256 Sk. No: 11
Yenimahalle / Ankara
Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312. 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

Açıklama: Bu eserde “Kitaptan Bölüm” olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

GAYRİMÜSLİMLERLE İLİŞKİLER VE YAPILAN ANTLAŞMALARIN HÜKMÜ

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Ana Bilim Dalı Öğretim
Üyesi/fikret.karaman@inonu.edu.tr

Giriş

Kur'an-ı Kerim Yüce Allah'ın insanları bir erkekle bir dişiden yarattığını ve birbirleriyle tanışmaları için çeşitli kavimlere ve kabilelere ayırdığını haber vermiştir. Bu farklılık ayırmak için değil aksine Allah'ın katında kimin daha üstün ve duyarlı hareket ettiğini sınamak içindir. Bu itibarla insanların yaşadıkları ortamda birbirlerine karşı çeşitli sorumlulukları ve ilişkileri vardır. İslam dini, başlangıçtan itibaren başka inançlara ve hayat tarzlarına saygı gösterilmesini ön görmüştür. Farklı inanç ve hayat tarzlarını benimseyenlere mesafe koymamış aksine onlara hayat hakkı tanımış ve hoşgörü ile karşılaşmıştır. Zira İslam renk, ırk ve dil farklılığına rağmen ötekinin hakkını da güvence altına almıştır.

Nitekim Hz. Peygamber (sav) de nübüvvet öncesinde ve vahyin en yoğun nazil olduğu dönemde Mekke'de müşriklerle iç içe yaşamış, onlarla görüşmüş, alış veriş yapmış ve komşuluk ilişkilerini sürdürmüştür. Kur'an'ın, şirk ve küfür kültürünün hâkim olduğu böyle bir toplumda nazil olmasının ayrı bir anlamı vardır. Hz. Peygamber (sav)'in, nübüvvet öncesi 40, nübüvvet sonrasında 13 yıl olmak üzere toplam hayatının, 53 yılını müşriklerin yoğun olduğu Mekke'de geçirmiştir.

Hz. Muhammed (sav) bu süre içinde birlikte yaşadığı Mekke halkı ile komşuluk ilişkileri başta olmak üzere hukuka dayalı sorumluluklarını yerine getirmiş ve örnek uygulamalarıyla herkesin güvenini kazanmıştır. Öyle ki Mekkeliler kıymetli eşyalarını ona emanet ediyorlardı. Aralarında tartışma ve anlaşmazlık çıktığında da sulh için yine onun hakemliğine başvuruyorlardı. Onun asıl hedefi, bütün ilahi kitapların ve peygamberlerin ortak amacı olan "tevhid inancını" toplumda yerleştirmek ve insanları şirkten, küfürden kurtarmaktı. Bu nedenle Hz. Peygamber ilk tebliğ faaliyetlerine akraba ve

komşularından başlamıştır. Bu görevi yürütürken hiç kimseye karşı şiddet, baskı, zor kullanılmamış, hak ve onurları rencide edilmemiştir. Nitekim şu ayet meali de bu hususu göstermektedir: *"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen onlara kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafında dağılıp giderlerdi."*¹

Yüce Allah Hz. Peygamber (sav)'e, muhataplarına yumuşak ve merhametli davranmasını emretmişti. Aynı emir önceki peygamberler için de geçerlidir. Örneğin küfür ve şirkte zirve yapan Firavun'a bile yumuşak davranılması ve hidayete davet fırsatı verilmiştir. Bu amaçla Hz. Musa (as)'a, kardeşi Hz. Harun ile birlikte Firavun'a giderek yumuşak söz söylemelerini belki bu sayede, aklını başına alıp Allah'tan korkması hatırlatılmıştır.² Küfür ve aşırılıkta ısrar edenlere üzülmemesi hatırlatılarak şu hususa dikkat çekilmiştir. Allah isteseydi onlar ortak koşmazlardı. Fakat Allah onları zorlamak istemedi.

Biz bu tebliğimizde; Hz. Peygamber (sav) 'in gayri Müslimlerle sürdürdüğü ilişkiler ile birlikte yaşamak ve sosyal hayatın devam etmesi açısından yapılan antlaşmaların çerçevesi, dini hükümleri, sonuçları ve bunlara dair yorumlar üzerinde duracağız.

Gayri Müslim:

Az önce işaret edildiği gibi Gayri Müslim kavramı, genel olarak tevhid inancını kabul etmeyen müşrik, kâfir ve münafıkları ifade etmektedir. Buna göre; Hz. Muhammed (sav)'in getirdiği ilahi mesajı tasdik edenlere Müslüman, inkâr edenlere de "Gayri Müslim" denmiştir. İnsanlar temelde bir anne ve babadan gelmekle beraber sonradan farklı kabile, kol ve milletlere ayrılmışlardır. Buna bağlı olarak herkesin aynı dinde, düşüncede ve dünya görüşünde olması da beklenmemelidir. Allah dileseydi insanları tek tip ve tek inançta yaratabilirdi. Fakat bu tek tip ve cebriye anlayışı bir yöntem Allah'ın muradına uygun görülmemiştir. Onları kulluk ve davranışlarında denemek üzere imtihan için yaratılmıştır. Gayri Müslim safında yer alan Müşrik, Kâfir ve Münafıkların inanç biçimlerinde de bazı farklılıklar vardır. Yeri gelmişken bunları kısaca ifade edelim:

Müşrik:

Müşrikler başlangıçtan itibaren Allah'ın evreni yarattığına inanıyorlardı. Fakat bu inançlarıyla birlikte birtakım gizli ruhsal güçler taşıdıklarını kabul ettikleri, putların da Allah katında kendilerine yardım ve şefaateceklerine ümit bağlamışlardır. Bundan dolayı onlara tapıyorlardı. Çünkü taptıkları putlar

¹ Âl-i İmrân, 3/159.

² Ta-ha, 20/44

onlar için gizli varlıklarının sembolleriydi.³ Kur'an, müşriklerin bu karakterlerini şöyle tanımlamaktadır: *"Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da vermeyen şeylere tapıyorlar. Bunlar Allah katında bizim araçlarımız"* diyorlar. *Onlara şöyle de: göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi O'na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz? Onların yakıştırdıkları ortaklardan O'nun yüce ve münezzeh olduğunda şüphem yoktur."*⁴ Görüldüğü üzere Yüce Allah, insanlara hiçbir yararı olmayan araçlara umut bağlamanın ve bir çeşit putların kendilerine şefaathçi olacakları şeklindeki inançlarını sapık bir putperestlik ve inanç tarzı olarak vurgulamıştır. Bu inançlarında ısrar eden müşrikler hacda şöyle telbiye getirmişlerdir: *"Yarabbi senin buyruğuna geldik. Senin ortağın yoktur. Yalnız bir ortağın vardır ki sen ona sahipsiz, O bir şeye sahip değildir."*⁵ Müşrikler telbiye ile Allah'ın üstünlüğünü kabul etmekle beraber O'nun emri altında bir ortağı olduğunu da söylemişlerdir. Diğer bir ifade ile puta tapmanın ve onlardan yardım beklemelerini ısrarla talep etmişlerdir.

Şüphesiz ki böyle bir inancın da Allah'a atfedilmesi kabul edilemez. Çünkü şirk büyük bir zulüm ve haksızlıktır.⁶ İster Allah'a zatında ister sıfatlarında isterse fiillerinde eş ve ortak koşmuş olsun sonuç değişmez. Dolayısıyla Allah ile beraber başka ilahların varlığını kabul eden herkeş müşrik denir. Bu durumda birlemek anlamına gelen tevhidin zıddı olan her şey şirktir. Kur'an bütün insanlığı bir ve tek olan Allah'a davet etmiştir. Sadece O'na ibadet ve itaat etmeyi emretmiştir. Unutulmamalıdır ki İslam dininde en büyük günah şirktir. Allah diğer bütün günahları bağışlayabilir. Fakat şirkin bağışlanmayacağı bildirilmiştir. *"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."*⁷

Kâfir:

Küfür sözlükte, "örtme", kâfir de, "örten" anlamına gelmektedir. Din dilinde ise küfür, "hak dinin getirdiği gerçekleri kabul etmemek ve onların üstünü örtmek, yok saymaktır." Buna göre kâfir; "İman edilmesi gereken şeylerden birisini veya tamamını kalben inkâr edip yalanlayan ve bu tavrını dil ile de ikrar edip söyleyen kişiye denir."⁸ Türkçede kâfir yerine "inkâr eden" ifadesi de

³ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, KUBA, İstanbul, 19/392.

⁴ Yunus; 10/18.

⁵ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, 19/393.

⁶ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, 19/392.

⁷ Nisa, 4/48.

⁸ Gölcük Şerafettin, Süleyman Toprak; *Kelam*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1998, s. 111.

kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerimin hemen ilk ayetlerinde, hak din karşısında tercihlerini açıkça inkâr ve red yönünde kullananlar olarak tanımlanmışlardır. Bunların kulakları, gözleri, gönülleri ve dikkatleri ilahi emirlere kapalıdır: "İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir. Asla iman etmezler. Allah onların kalblerini mühürlemiştir. Gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır. Onlar için büyük bir azap vardır."⁹

Münafık:

Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed (s.a.s)'in Peygamberliğini kabul ettiklerini söyleyerek gerçekten Müslümanlar arasında görünüp biz de Müslümanız dedikleri halde, kalpleriyle inanmayanlara münafık denir. Bunların içi başka, dışı başkadır. Sözü ve özü aynı değildir. İslam tarihinde Münafıklar, Müslümanların sahip oldukları hak ve avantajları kullandıklarından, Müslümanlar için daha tehlikeli olmuşlardır.

Hatırlanacağı üzere Mekke'de nazil olan ayetler, öncelikle Allah'a, gayba ve ahiret âlemine inanmanın önemini vurgulamışlardır. İnsanları inanmaya davet etmekle başlayan Kur'an'ı Kerim, ilerleyen zaman diliminde toplumu inananlar ve inanmayanlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır.¹⁰ Bu temel ayırım dışında İslam, insanlar arasında ırk, renk ve dil gibi etnik köke dayalı bir ayırım gözetmemiştir. Kur'an'ın getirdiği mesajı kabul edenler, Müslüman ve iman ehli, Buna karşılık İslam dinine inanmayan bütün grupları kapsayanlar da "Gayr-i Müslim" kavramı ile ifade edilmişlerdir. Bu kavram, kâfir, Yahudi,¹¹ Hristiyan, Nasranî gibi kavramları da içermektedir.¹² Yahudi ve Hristiyanlara Ehl-i Kitap da denilmiştir.¹³ Ancak detaya bakıldığında Allah'a ortak koşanlara Müşrik, ateşe tapanlara Mecusi,¹⁴ yıldızlara tapanlara da sabiin denildiğini görüyoruz.¹⁵

Gayri Müslimlerle İlişkiler:

Hz. Peygamber (sav) nübüvvet öncesinde ve sonrasında Mekke'de müşriklerle iş ve komşuluk ilişkilerini sürdürmüştür. Zira Kur'an'ın, şirk ve küfür kültürünün hâkim olduğu böyle bir toplumda nazil olmasının ayrı bir anlamı vardır. Hz. Peygamber (sav)'in, nübüvvet öncesi 40, nübüvvet sonrasında 13 yıl, olmak üzere toplam hayatının 53 yılını müşriklerin yoğun olduğu

⁹ Bakara, 2/6-7; Kur'an Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir; c1.s.75.

¹⁰ A'raf, 7/87, Kehf, 18/29, Teğabun, 64/2.

¹¹ Bakara, 2/62, Nisa, 4/ 46-60.

¹² Al-i İmran 3/67, Maide, 14-18.

¹³ Bakara, 2/ 10; Al-i İmran, 3/ 19-20.

¹⁴ Hac, 22/17.

¹⁵ Bakara, 2 /69, Maide, 5/ 69, Nur/3.

Mekke'de geçirmiştir. Şunu hemen belirtelim ki Hz. Peygamber (sav), Müslümanlarla birlikte medeni ölçüler içerisinde insan endeksli bir politika izlemiştir. Taraflar arasında adalete dayalı davranışlar sergilemiştir. Grup, kabile ve toplumlar arasında barışçı bir yol izlenmiştir. Bununla birlikte kısa, uzun vadede veya sinsice Müslümanların aleyhine planlı çalışmalar yapanlara karşı da zamanında ve belirleyici tedbirler alındığını hatırlatmamız gerekir.¹⁶

Her şeyé rağmen Hz. Peygamber (sav) Mekke ve Medine döneminden itibaren gayri Müslimlere karşı ilişkilerin sürdürülmesine tutulmasına özen göstermiştir. Komşuluk ilişkilerinden toplumsal ve uluslararası ilişkilere varıncaya kadar açık bir yol izlemiştir. Genel olarak Müslümanlara karşı açık ve düşmanca bir davranış içinde bulunulmadıkça ilişkilerde barış esas alınmıştır. Bundan dolayı İslam bilginleri küfre, küfrün tezahür, işaret ve sembollerine saygı ve buna bağlı bir sevgiye delalet etmeyen her türlü insani ilişkiyi prensip olarak mubah saymışlardır.¹⁷ Özellikle akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ayırım yapmamıştır.¹⁸

Allah'a ortak koşmaya zorlamaları halinde gayri Müslim anne ve babaya itaat etmemeyi istemekle beraber ihtiyaçları olması halinde onlara yardımcı olunmasına izin vermiştir. Nitekim Hz. Ömer Resullah'ın kendisine hediye ettiği ipekli bir elbiseyi, Mekke'de bulunan müşrik kardeşine göndermiştir.¹⁹ Zira hediyeleşme karşılıklı sevgiyi artırır. Kin ve düşmanlığı giderir. Bu nedenle Hz. Peygamber gayrimüslim devlet yöneticilerinden hediye kabul ettiği bilinmektedir. Sıla-i rahim ve komşuluk ilişkilerini ise, gayri Müslimlerle sürdürmüştür.²⁰

Hz. Peygamber (sav) ve ashabının uygulamasına bakıldığında günlük hayatta gayri Müslimlerle karşılıklı hasta ziyareti, cenazelere katılma, taziyelerde bulunma, doğün ve evlenmelerini tebrik etmek gibi sosyal ilişkilerin yapılabileceği anlaşılmaktadır. Ancak bu ilişkiler esnasında Müslümanın inancını olumsuz etkileyecek davranışlardan kaçınması gerekir.²¹

¹⁶ Nuh Aslantaş, Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler, Kuramer, İstanbul, 2016, s.27.

¹⁷ Özel Ahmet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Muhammed Maddesi/ Siyasi ve Askeri Kişiliği," İstanbul 2005.. s.423.

¹⁸ Nisa, 4/1, Muhammed, 47/ 22.

¹⁹ Buhari, Edeb, 9.

²⁰ Müslim, İman, 76-77.

²¹ Ahmet Özel a. g.e. s. 424.

Ehl-i Kitap İle İlişkiler:

İslam'ı kabul etmeyen Gayri Müslim ifadesinin yanında bir de "Ehl-i Kitap" kavramı bulunmaktadır. Genellikle Ehli Kitap kavramıyla Yahudiler ve Hristiyanlar kast edilmiştir. Hz. Peygamber (sav), Ehl-i Kitap ile de ilişkilerini sıcak tutmuştur. Kur'an, hadis ve uygulamalarda görüldüğü üzere, Resulullah Ehl-i kitap mensuplarına hoş görülü davranmış ve aralarında ayırım yapmamıştır. Nitekim Ebu Hureyre (r.a.)'in naklettiği şu hadis meali Ehl-i kitaba karşı müminler Allah'a ve peygamberlere olan inançlarını açıkça ifade ederek ilişkilerinin sürdürülebileceği anlaşılmaktadır: *"Siz kitap ehlinin sözlerini tasdik de, tekzip de etmeyin. Ancak şöyle deyin. Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a ve torunlarına indirilenlere; Musa ve İsa'ya verilenlere bütün peygamberlere Rab'leri katından verilenlere iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz Allah'a teslim olmuşlarız."*²²

Çünkü Hz. Peygamberin asıl amacı, Arap Yarımadası'nda yaygın olan şirkin kökünü kazımak ve toplumu tevhid inancında birleştirmektir. Hal böyle olunca Ehl-i kitap ile daha yakından diyalog içinde olmak önem arz ediyordu. Nitekim Kur'an da, kitap ehlinin yiyeceklerini (kestikleri hayvanları yemeyi) ve onların kız veya kadınlarıyla evlenmeyi helal kılmıştır.²³ Şimdi Resulullah'ın İslam'ın ilk yıllarında çoğunluğu Medine olmak üzere çevrede bulunan Yahudi ve Hristiyanlara karşı uyguladığı stratejiyi biraz daha açmaya çalışalım.

a)Yahudilerle İlişkiler:

Hz. Peygamber(sav) Mekkeli müşriklerin ilahi tebliğe gösterdikleri 13 yıllık inatçı direnişlerinden sonra Medine'ye hicret etmişlerdir. Burada daha teri korumadan mescidi nebiyi inşa etmiş devamında da şehirde ikamet edenlerle ilgilenmeye başlamıştır. O dönemde, şehir merkezi ve çevresinde yerli halkın dışında en çok Yahudiler yaşıyordu. Yahudiler köken itibariyle Arap olmamakla beraber dil, eğitim, örf, adet, iklim ve ticaret bakımından Araplarla yaşamaya uyum sağlamışlardır. Buna rağmen asli dilleri olan İbraniceyi de unutmamışlardı. Kutsal kitapları Tevrat'ı İbranice okumakla beraber, Arapça'ya da tercüme ederek hem kendi gençlerine hem de Medinelilere anlatmaya çalışıyorlardı.

Resulullah Mekke'de müşriklerle ilgilendiği gibi, Medine ve çevresinde yaşayan Yahudilerle de ilgilenmiştir. İbni Abbas'ın rivayetine göre Hz. Peygamber, hakkında herhangi bir emir bulunmayan konularda Ehl-i kitaba

²² Buhari, İ'tisam bi'l Kitabi ve's-Sünneti, 25.

²³ Süleyman Ateş, .Kur'an Ansiklopedisi, c. XI.533.

uygun davranmayı severdi.²⁴ Bu itibarla hem şehrin emniyetini sağlamak hem de Medine'de yaşayanlar arasında bir bütünlük oluşturmak amacıyla Müslümanlar, Yahudilerle iyi geçinmeyi arzu ediyorlardı. Nitekim ilerleyen zaman diliminde Resulullah, Yahudilerden kaynaklanan bazı tartışmaların büyümesini istememiştir. Onlarla sulh ve sükûneti tercih etmiştir.

Hz. Peygamber (sav) bazen Yahudilerin verdikleri rahatsızlıklara hatta zehirleme gibi ölümcül suikastlar düzenlemelerine rağmen onlara karşı sabırlı ve uzlaşmacı bir tutum sergilemiştir. Bununla birlikte onları Müslüman olmaya da davet etmiştir: *" Kitap ehlinde olan iki topluluktan kim Müslüman olursa, onun için iki kat mükâfat vardır. O, bizimle aynı haklara ve sorumluluklara sahiptir. Müşriklerden kim Müslüman olursa ona da bir mükâfat vardır ve o da bizimle aynı haklara ve sorumluluklara sahiptir."*²⁵

Müslümanların işleri Medine'de iyi gitmeye başlayınca Mekkeli müşrikler rahatsız olmuşlardı. Bu nedenle onların Müslümanların hareket alanlarını daraltmak için Yahudiler ve Münafıklarla işbirliği yapacaklarını tahmin etmek çok zor değildi. Nitekim bir müddet sonra beklenen oldu. Müşrikler Yahudilerin ileri gelenlerinden Ka'b bin Eşref ve Münafıkların önderi olarak bilinen Abdullah b. Ümeyye üzerinden planlarını uygulamaya hazırlanıyorlardı. Fakat Resulullah gerekli tedbirleri almakta gecikmedi. Müşriklerin veya başka harici bir gücün Medine'de, sayıları küçümsenmeyecek derecede olan Yahudi ve münafıklarla ittifak yapmalarına fırsat verilmemeliydi. Bu nedenle Resulullah Medine'ye gelişinin ilk aylarından itibaren Yahudilerin önde gelenleriyle görüşmüş, barış ve birlikte yaşamanın önemi üzerinde durmuşlardır. Birbirlerinin zorunlu ihtiyaçlarına destek çıkacaklardı. Haricen gelecek saldırılara karşı ittifak yapmak üzere çalışmalar yapılacaktı. Diğer taraftan Abdullah bin Selam başta olmak üzere bazı Yahudi âlimleri Müslüman olmuştu. Esasen Resulullah, Yahudilerin kendi peygamberleri olarak kabul ettikleri Hz. Musa hakkında da güzel açıklamalarda bulunmuştur.

Nitekim İbni Abbas'ın rivayet ettiğine göre; Müslümanlar Medine'ye hicret ettiklerinde Yahudiler Aşure günü oruç tutuyorlardı. Resulullah onlara *"oruç tuttuğunuz bugün nedir?"* diye sordu. Onlar da *" Allah'ın Musa'yı ve kavmini kurtarıp Firavun'u ve kavmini (suda) boğduğu büyük bir gündür. Hz. Musa şükretmek için oruç tuttu. Biz de, bu nedenle oruç tutuyoruz."* dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav) *"Biz Musa'ya sizden daha layık ve yakınız"* buyurdu.

²⁴ Buhari, Menakıb, 23.

²⁵ İbn Hanbel, V. 259.

Ondan sonra aşure gününde, Resulullah hem kendisi oruç tuttu hem de oruç tutulmasını emretti.²⁶

Kadisiyye'de yaşanan bir olayda da Kays b. Sa'd ve Sehl b. Huneyf yanlarından bir cenaze taşınması üzerine ayağa kalkmışlardı. Onlara bu cenazenin bir zimmiye ait olduğu (Müslüman topraklarında yaşayan anlaşmalı, gayri Müslim vatandaş)söylenmişti. Bunun üzerine onlar şöyle dediler: Resulullah'ın yanında bir cenaze geçti de o ayağa kalktı. Kendisine "O bir Yahudi'dir." denilince "o da bir can değil mi?" buyurdu.²⁷

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber Yahudilere iyi davranmıştı. Yapılan antlaşmalarda, onları kendi ibadetlerinde serbest bırakmış ve her türlü hakları İslamiyet'in garantisi altına almıştır. Buna karşılık Medine'ye ve Müslümanlara bir düşman taarruzu olursa askeri yardımda bulunacaklarına söz vermişlerdi. Artık Medine'de İslamiyet hızla taraftar buluyor ve yayılıyordu. Her şeye rağmen Yahudilerin bu gelişmelerden rahatsız olmadıkları söylenemez. Bazen bu hallerini davranışlarına yansıtıyorlardı. Bunda Mekke Müşriklerinin etkileri de vardı. Kur'an-ı Kerim onların bu tavırlarına şöyle işaret etmiştir. "Ehl-i Kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vaz geçirip küfre döndürmek istediler. Yine siz, Allah onlar hakkında emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."²⁸

Ayetin mealinden de anlaşıldığı üzere Yahudilerin Müslümanlara yönelik kıskançlıkları devam ediyordu. Onların bütün amaçları, Müslümanları eski cahil ve müşrik durumlarına döndürmek, onların arasındaki birliği bozmak, güçlerini kırmak ve böylece onlara hâkim olmaktı. Bazı Yahudi hahamları Uhud savaşından sonra Müslümanlara: "Başınıza geleni görmüyor musunuz? Doğru yolda olsaydınız yenilmezsiniz" diyerek onları dinlerinden döndürmeye çalışmışlardı. Yahudiler Hz. Peygamberi tanıyorlardı. Fakat kıskançlıkları da eksik olmuyordu. Buna rağmen Allah Müslümanlara yine hoşgörüyü, affı tavsiye etmiştir.²⁹

Diğer taraftan Yahudilerin Medine nüfusunda yoğun oldukları anlaşılmaktadır. Sadece Beni Kaynuka kabilesi Medine 'de yapılan bir sayımda sayıları 600 civarında idi. Bunlar genelde kuyumculuk yapıyorlardı. Diğer önemli bir grup ise, sayıları beni Kaynuka'dan daha az olan Beni Nadir oğulları idi. Bunlar da sözleşmelerden kaynaklanan sorumluluklarını yerine

²⁶ Müslim; Siyam, 128.

²⁷ Müslim; Cenaiz, 81.

²⁸ Bakar, 2/ 109.

²⁹ Süleyman Ateş, Yüce Kur'anı Çağdaş tefsiri c.1. 220.

getirmediler. Kısa bir süre sonra Medine'yi terk ettiler. Yahudilerin diğer önemli bir kolu da Beni Kureyza'dır. Ne yazık ki bunlar da fırsat bulduklarında Müslümanlara ihanet etmişlerdir.³⁰

b) Hristiyanlarla İlişkiler Ve Hoşgörü

İslam tarihçilerine göre Hristiyanlar başlangıçta, Hz. Peygamber (sav)'e ve Müslümanlara daha yakın durmuşlardır. Bu nedenle zaman içerisinde Hristiyanların Müslümanlığı kabul etmeleri daha kolay olmuştur. Nitekim şu ayette de aynı konuya işaret edilmiştir: *"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da" Biz Hristiyanlarız" diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar."*³¹

Bazı tefsirlerde bununla Hristiyanların, Habeşistan'a göç eden Müslümanları iyi karşılayan ve onlara anlayış gösteren Hristiyanlar veya Hz. Peygamber ile antlaşma yapan Necran Hristiyanları olduğu ifade edilmiştir. Fakat genel anlamda da, Hristiyanların, Müşriklere ve Yahudilere oranla Müslümanlara karşı daha yakın durdukları söylenebilir. Buna rağmen mutaassıp Hristiyanların birleşerek tertip ettikleri hacı seferleri tarihin en acı sahifelerini teşkil etmiştir. Bununla beraber dünyadan el eteğini çekmiş rahipler ve Hristiyan bilginlerinin İslam'a kısmî yakınlıkları olduğu bir gerçektir. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'ın bi'setini birçok rahip ve keşiş, saygı ile karşılamış ve beklenen peygamber olduğunu itiraf etmişlerdir.³²

Açıklandığı üzere önce Necran Hristiyanlarından bir kısmı Müslüman olmuştur. Ancak bir grubu da İslam'a girmeyi kabul etmemiş ve kendi dinlerinde kalmaya devam etmişlerdi. Buna rağmen veda haccından önce Resulullah onlara Halid bin Velid'i tebliğ için gönderdi. Hâlid onlarla görüştü ve içlerinden bir heyeti Medine'ye gönderdi. Hz. Peygamber gelen heyeti sevgi ve ihtiramla karşıladı.

Bunların arasından da kayda değer şu olayı nakletmekte yarar vardır. O günün şartlarında Hatem-i Tai'nin ve oğlu Adiy'in Hristiyanlar arasında büyük bir itibarı vardı. Adiy Müslüman olmadan önce Resulullah ve onun ashabı hakkında bilgi toplamıştı. Mescid-i Nebi'ye, kendine güveni olan asil bir Arap görünümünde geldi. Resulullah'a selam verdi. Hz. Peygamber selamını aldıktan sonra kim olduğunu sordu. O da Adiy b. Hatem cevabını verdi. Daha önce

³⁰ Ahzab, ayet 10-11; İsmail Aka vd, *doğuştan günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986, c.1. 410.

³¹ Maide;5/ 82.

³² Ali Özek vd. a.g.e, s.120.

Resulullah ondan söz ederken *"Allah'tan ve Resulünden kaçan kişi"* diye bahsetmişti. Fakat şimdi bu kaçak dönmüş ve camiye gelmiştir. Buna rağmen Resulullah ona ikramda bulundu. Caminin özel bir yerine aldı. Yeleğini çıkararak üzerinde oturmasını teklif etti. Daha sonra elinden tuttu ve evine götürdü.

Yolda bir kadın Resulullah'ın önüne çıktı ve ona bir şey sordu. Resulullah kendisiyle yeterince ilgilendi. Adiy bundan daha da etkilenmiştir. Çünkü onun yaptığını hiçbir hükümdar yapmazdı. Eve gittiklerinde, Resulullah üzerinde oturması için özel bir minder verdi. Adiy gördükleri karşısında iyice hayret etmişti. Zira onun açısından Resulullah'ın evi, ahlakı ve davranışları bir ilkti. Hiçbir hükümdara benzemiyordu. Adiy gördüklerine ikna olmuş ve artık onun için Müslüman olma zamanı gelmişti. O da kararını verdi ve Müslüman oldu.³³

Görüldüğü üzere birlikte yaşama ahlakı ve kültürü, İslam dininin insanlığı armağan ettiği büyük bir mirastır. Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu başta olmak üzere, İslam coğrafyasında farklı din, dil, ırk, kültür ve mezhep mensupları asırlar boyu bir arada ve güven içerisinde yaşamışlardır. Gerçek durum böyleyken çağımızda İslam dünyasında meydana gelen olayları, İslam dini ile bağdaştırmak mümkün değildir. Çevremizde tavuk keser gibi, tekbir sesleriyle insanların boğazlanması akıl ve insaf sahibi herkesi hayrete düşürmektedir. Medyaya servis edilen bu görüntülerin İslam dini ile ilişkilendirilmesi ayrı bir üzüntü kaynağıdır. Aynı coğrafyada, körüklenen mezhep kavgaları ise daha derin yaralar açmaktadır. Dünyaya öncülük yapmış bir medeniyetin topraklarında üretilen bu şiddet, dehşet ve kargaşa ortamının sürdürülmesi mümkün değildir.

Küreselleşen dünyamızda, doğal olarak ülkemiz insanı da etkilenmiştir. Bu bağlamda son yarım asırlık süreçte köyden kente yoğun bir göç yaşanmıştır. Söz konusu göç neticesinde özellikle büyük şehirlerde farklı din, mezhep, meşrep, etnik köken mensubu insanların oluşturduğu yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Böyle bir ortamda zaman zaman insanların birlikte yaşama konusunda duyarsızlaştığı gözlemlenmektedir. Oysa toplumsal huzurun yolu, başkalarının inancına, düşüncesine saygı gösterebilmek, hak ve hukukuna riayet edebilmek ve bütün bunları yaşatabilmekle mümkündür.

Ayrıca son birkaç yıldan bu yana komşu ülkemiz Suriye ve Irak'ta meydana gelen olaylar nedeniyle ülkemize göç etmek zorunda kalan kardeşlerimizin durumu da birlikte yaşama konusunda bizim için bir imtihandır. Elbette bu mağdur insanlara gönül kapılarımızı açık tutacağız. Fakat dünya kamuoyunun da bundan bir ders alması gerekir.

³³ İsmail Aka a.g.e. c.1. 410.

İslâm âleminin zafiyetlerinden yararlanan batı ülkeleri ise tam hızla ayrımcılık ve haksızlıklara devam etmektedir. Özellikle İslamofobiye üzerinden Danimarka, Hollanda ve Fransa başta olmak üzere birçok ülkede kutsala ve kutsal değerlere yönelik olumsuz söylem ve eylemleri, gerginliği daha da tırmandırmıştır.

İtikadi konular ve ilişkiler:

Şüphesiz ki Gayri Müslimlerle itikadi konulardaki kırmızı çizgi devam etmiştir. Hiçbir zaman Hz. Peygamber (sav) tevhit inancına uymayan konularda gayri Müslümlerle aynı safta durduğu söylenemez. Aslında müşrikler bu konuda önermelerde bulunmuşlardır. Nöbetleşerek birbirlerinin ilahlarına tapınmayı ve ibadet etmeyi teklif etmişlerdir. Yüce Allah müşriklerin bu teklifini sert bir şekilde ret ederek gerekli cevabı şöyle vermiştir:

*"De ki Ey inkârcılar! Ben sizin yapmakta olduğunuz şeylere tapmam. Siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Ben sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim banadır."*³⁴ Görüldüğü üzere gayri Müslimlerle işbirliğinden maksat inanç konularındaki benzerlik değildir. Zira şirk veya içeriğinde günah olan herhangi bir konuda anne baba da olsa onlara itaat etmek doğru değildir. Fakat onlara dünya işlerinde ilişkileri sürdürmekte sıkıntı yoktur. Nitekim lokman suresi 15 ayetinde de; *"Dünya işlerinde onlarla iyi geçin."* ifadesi yer almıştır. Ayetin bu hükmünden şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür: Dünya hayatı kısa ve karmaşıktır. Karşılaşılan güçlükleri aşmak için insani ve komşuluk ilişkilerin sürdürülmesi gerekir. Gerçek hayatın bir kriteri olan iman konuları daha farklı bir şekilde değerlendirilmelidir.³⁵

Prensip olarak bütün insanların aynı inancı paylaşmaları zaten mümkün değildir. Hal böyle olunca Hariciler yaptığı gibi insanları aşırılıklarla ikna etmek ve tek potada tutmak mümkün değildir. İmam- Ahmed b. Hanbel bu tür aşırılıklar hakkında şöyle demiştir: "Hariciler, milleti dinde tefrika yaparak ayrımcılık yapanlardır. Bunlar insanları İslam yolundan sapıtmışlardır. Bu aşırılıkları nedeniyle doğru yolu ve hidayeti terk etmişlerdir. Müslümanların kanlarını ve mallarını kendileri için helal kabul etmişlerdir. Kendileri gibi düşünmeyenleri Müslüman saymamışlardır. Daha da önemlisi bunlar, Resulullah'ın ashabına, yakınlarına, damadına dil uzatmışlardır. Hatta onları küfürle ve daha büyük günah işlemekle suçlamışlardır. Onlara karşı olanları da İslam şeriatından kabul

³⁴ Kâfirun; 109/1-6.

³⁵ Seyyid Kutub, *Fîzılâ-ıl Kur'an*, (Tercüme Bekir Karlığa vd.) Hikmet Yayınevi, İstanbul, c11/472.

etmişlerdir. Hariciler kendi imamaları dışında başkasının arkasında namaz da kılmazlar. Sultana da itaat etmezler.³⁶

İslam, İnsan Hayatını Merkeze Almıştır:

İslam, insan hayatını kutsal kabul eden bir dindir. Bu nedenle dinimiz bir insanı öldürmenin bütün insanları öldürmek olarak kabul etmiştir. Çünkü her insan kendi türünü temsil etmektedir. Zira bir insanın öldürülmesi, toplumda öldürme olaylarının yayılmasına ve insanların birbirine düşman olmasına sebep olmaktadır. Haksızlıkların ve düşmanlıkların çoğalmasına ve toplum düzeninin bozulmasına yol açmaktadır. Bunun tersine birinin hayatını kurtarmak da toplumda huzur ve can güvenliğini sağlar. Sonuçta Yüce Allah bir ferdin ölümünü de hayatını da bütün insanlığın ölüm ve hayatıyla eş değer kabul etmiştir.³⁷

Bu itibarla semavi dinler, hukuk ve ahlak sistemleri, haksız yere insan öldürmenin, büyük bir suç olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak her din veya hukuki sistemde bu cezaların önlenmesi için alınan önlemler ve caydırıcı cezalar farklıdır. Kur'an bir insan hayatına, haksız yere kast etmenin bütün insanların hayatına kast etmiş gibi değerlendirmiştir. Buna karşılık bir hayatı kurtarmanın da bütün insanların hayatını kurtarmak gibi müjdelemiştir. Sonuçta insanlık için hayati önem arz eden bu konu şu ayetle insanlığa duyurulmuştur: "*Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.*"³⁸

Gayri Müslimlerle Antlaşmalar:

Kur'an-ı Kerim dini, etnik aidiyetlerine bakmaksızın tarafların, antlaşmalara uyulmasını şöyle emretmiştir: "*Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin*"³⁹ Bu ayette Allah'ın emir ve yasaklarına, ona verilen sözlere, kulların kendi aralarında yaptıkları akitlere bağlı kalmayı dinin temel kuralları arasında saymıştır.⁴⁰ Bu nedenle İslam; fert, devlet ve toplumlar arasında yapılan antlaşmalarda, tarafların dini inançlarına, kimliğine veya akitlerin türüne bakmaksızın meşru ve sahîh olmak şartıyla her türlü akdin hükümlerine

³⁶ Muhammed b. Said el_Kahtani, *İslam'a Göre Dost ve Düşman*, (Çev: Harun, Ünal) Yasin Yayın-Dağıtım, İstanbul, 1991, s. 422.

³⁷ Bkz. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c.2. s.512.

³⁸ Mâide; 5/ 32.

³⁹ Maide, 5/1.

⁴⁰ Hayrrettin Karaman vd. *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, 2/162.

bağlı kalınmasını emretmiştir. Bu itibarla İslam tarihi incelendiğinde, anlaşılacağı üzere Müslümanlar bu antlaşmalara bağlı kalmışlardır.⁴¹

Keza toplumda riayet edilmesi gereken bir konu da ahd'dir. Ahd akitten farklı olup tek taraflıdır. Bir insanın verdiği sözü yerine getirmesi, tek taraflı bir irade olmakla beraber karşı tarafa güven verdiğinden dolayı bir hüküm ifade etmektedir. Hal böyle olunca herhangi bir konuda başkasına taahhütte bulunan kimse onu yerine getirmekle sorumludur. Ancak akd, ahd'den daha sağlamdır.⁴² Çünkü iki tarafın hukukunu ilgilendirmektedir. Hz. Peygamber (sav) özel hallerde ve ikili ilişkilerde inanç ayırımı yapmaksızın antlaşmalara bağlı kalınmasını tavsiye etmiştir. Konu ile ilgili Hz. Ebu Bekir'in kızı Ema şöyle bir olay nakletmiştir: "Annem Kuteyle bintu'l - Hâris Müşrike olduğu halde Kureys'in Resulullah ile beraber Medine'ye benim yanıma (bazı hediyelerle) geldi. Ema Resulullah'tan ona nasıl davranması gerektiği hakkında görüş istedi de:

Ya Resulallah! Annem beni arzu ederek ziyaretime geldi. Ben onunla ilgileneyim mi? Dedi. Resulallah:

"Evet, annene ilgi ve iltifat eyle" buyurdu.⁴³

Antlaşmada Denklik:

Toplumlara arası ilişkilerin sağlıklı ve güvenle yürütülmesi için güven esastır. Özlü, yazılı taahhüt ve antlaşmalara bağlı kalınması gerekir. Bu hususta taraflar arasında bir denklik ve eşitlik olmalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim de, antlaşmaya taraf olan fert ve toplumların antlaşmaya bağlı kalmalarını emretmiştir.⁴⁴ Ancak karşı tarafın sözleşmeye bağlı kalmama, onu ihlal etme ve ihanette bulunma ihtimali bulunması durumunda sözleşmenin tek taraflı bozulmasına izin verilmiştir. Bu durumda Şu ayette işaret edildiği üzere Müslümanların önce davranarak antlaşmayı bozma hakkı doğar: *"Eğer bir topluluğun antlaşmayı bozacağından endişe edersen antlaşmayı derhal sona erdirildiğini onlara açıkça bildir. Allah ahdini bozanları asla sevmez."*⁴⁵ Bir zaruret çıkmadığı müddetçe verilen söze ve antlaşmaya bağlı kalmak Allah'ın kesin emridir. Ancak karşı tarafın antlaşmayı bozduğu anlaşılınca gafil avlanmamak için antlaşma bozulur ve karşı tedbir alınır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) Medine'ye geldiklerinde yerli halkı oluşturan Evs ve Hazreç kabileleriyle Kaynuka, Nadir ve Kurayza oğulları

⁴¹ Hayrettin Karaman, a.g.e. 2/162.

⁴² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989, 3/526.

⁴³ Buhari; Cizye, 18

⁴⁴ Maide, 5/1.

⁴⁵ Enfal, 8/ 58.

gibi üç koldan oluşan Yahudi toplumu bulunuyordu. İslam politikası gereğince bunlarla da siyasi ve hukuki antlaşmalar yapılmıştı.

Kaynuka oğulları Yahudi toplumunun en güçlüleri idi. Bunlar fırsat buldukça taşkınlık yapıyor ve çevreye rahatsızlık veriyorlardı. Bir defasında bir Arap kadını, malını ve hayvanını satmak üzere Kaynuka oğulları pazarına gelmişti. Daha sonra bir Yahudi kuyumcusunun dükkânına gitmişti. Bazı Yahudiler kadının yüzünü açmak istediler. Bunu başaramayınca, dükkân sahibi olan Yahudi gizlice kadının eteğini arkadan beline bağlamıştı. Kadın ayağa kalkınca edep yeri açılmıştı. Kadın kendisine kurulan tuzağı fark edince bağırmişti. Onun feryadını duyan bir Müslüman hücum edip kuyumcuyu öldürmüştür. Yahudiler de bu Müslümanı öldürmüşlerdi. Sonuçta Müslümanlarla Yahudiler arasında devam eden antlaşma bozulmuştu. Bu ayet aynı zamanda İslam siyasetinin stratejisini göstermektedir. Barışı ilk bozanlar Müslümanlar olmamalıdır. Ancak karşı taraf bozarsa misliyle karşılık verilmelidir.⁴⁶

Başka bir olayda ise Muaviye Anadolu'da yürürken antlaşma yaptığı, henüz antlaşma süresi bitmeyen bir topluma yaklaşıp saldırarak istemiştir. Hayvan üzerinde bulunan bir ihtiyar Allahü ekber dedi. Vefa gerekir, gadir değil. Allah elçisinin şu hadisini okumuştur: *"Bir kavimle arasında antlaşma bulunan süre sonuna erinceye kadar antlaşmanın ne bir düğümünü çözsün ne de bağlasın. Ama karşı taraf antlaşmayı bozarsa, bu da onlar karşı antlaşmayı bozar."*⁴⁷

Akabe Antlaşmaları:

Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber (sav)'e, onun yanında yer alan Müslümanlara karşı, tutum ve davranışları gün geçtikçe sertleşmeye başlamıştı. Mekke'de, Müslümanlara yönelik uygulanan ekonomik baskılar ve onları yalnızlığa terk etme politikalar da sonuç vermemiştir. Bu durumu gören Hz. Peygamber (sav) başka tedbirler almak istemişti. Bu nedenle İslam'ı tebliğ etmek amacıyla Taife gitmeyi uygun görmüştü. Fakat Taifliler bu ziyaretin önemini kavrayamadılar. Resulullah'a eza ve cefa verecek davranışlarda bulundular. Dolayısıyla o, herhangi bir sonuç almadan tekrar Mekke'ye döndü. Olup bitenleri sabırla karşıladı. Başka tedbirler ve arayışlara başvurmak gerekiyordu. Bu bağlamda her yıl hac mevsiminde çevre kabile ve şehirlerden Mekke'ye gelen misafirlerle ilgilenmeye başlamıştı. Mekke'nin dışında onları karşılayarak özel görüşmeler yapıyor ve kendilerine yardımcı oluyordu.

⁴⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/526.

⁴⁷ Ebu Davu, Cihad, 152, Tirmizi, Siyer, 27; Süleyman Ateş, a.g.e. s. 527.

Bu misafirlerin bir kısmı Medine'den geliyordu. Resulullah Medinelilerle üst üste iki yıl hac mevsiminde Akabe 'de görüştü. Birinci yıl bunların sayısı on kadardı. Onlarla özel ilgilendi, tanıştı. Hatta bunlara Kur'an'dan bazı ayetler okudu. Onlara Allah'ın varlığını ve kendisinin nübüvvetini anlattı. Medineliler Memnun kalmışlardı. Yurtlarına döndüklerinde Hz. Peygamber (sav)'in gönderilmesinden söz ettiler. Diğer bir ifade ile bu tanışmaktan ve dostluktan memnun kalmışlardı.

Çünkü Medineli misafirler, bu karşılaşma ve tanışma sebebiyle kendi aralarındaki ihtilafa da çözüm arıyorlardı. Ertesi yıl yine hac mevsiminde Yesrib'ten yetmiş erkek beşi kadın olmak üzere toplam yetmiş beş Medineli, Mekke'ye gelmiştir. Resulullah bunlarla tekrar ilgilendi. Muhtemel hicretini onlara hissettirmiştir.⁴⁸ Bunun için Hz. Peygamber (sav) onlara Mus'ab b. Umeyri muallim olarak göndermiştir. Bu görüşmelerden sonra Medineliler de Hz. Peygamberin aralarına katılması durumunda onu kendi nefisleri gibi koruyacaklarına söz verdiler. Taraflar arasında mutabık kalınan Akabede yemini ve antlaşmanın metni şöyledir. *"Refahta olduğu kadar sıkıntıda da, sevinçte olduğu kadar üzüntüde de dinlemek ve itaat etmek başta gelir. Seni kendi nefsimizden üstün tutacağız. Emir ve kumanda hangimizde olursa olsun ona muhalefet etmeyeceğiz. Allah yolunda kimsenin ayıplanmasında korkmayacağız. Allah'a asla şirk koşmayacağız. Hırsızlık yapmayacağız. Zina etmeyeceğiz. Çocuklarımız öldürmeyeceğiz. İftirada bulunmayacağız. Doğru işte peygambere karşı gelmeyeceğiz."*⁴⁹

Hz. Peygamber (sav), Medinelilerin bu akitlerini tebrik etmek karşılığında şu müjdeyi vermiştir: *"Şayet yemininizi yerine getirirseniz, mükâfatınız cennettir. Herhangi bir hususu ihmal ederseniz eza vermek veya affetmek Allah'a aittir."*⁵⁰

Hz. Peygamber (sav)in Medinelilerden aldığı bu taahhüt daha sonra şu ayetle desteklenmiştir: *"Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile."*⁵¹

⁴⁸ Süleyman Ateş, *Hiz. Ömer*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2016, 1/58.

⁴⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Tercüme: M. Said Mutlu), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972, s.118.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, a.g.e. s. 118.

⁵¹ Mümtahine, 60/12.

Görüldüğü üzere bu ayet İslâm devletinin temelini kuracak toplumun hareket tarzını ve sadakatini belirtmektedir. Zira bu sözleşmedeki kararlılık bir taraftan Hz. Peygamber (sav)'e yeni bir umut veriyor bir taraftan da üst üste iki yıl Mekke'ye gelen Medineliler, şehirlerine gelecek Müslümanlarla Medine'de yeni bir dönemin başlayacağını düşünüyorlardı. Kısa bir süre sonra anlaşıldığı gibi Resulullahın hicretiyle Medine'ye büyük nimetler gelecekti. Bu itibarla onlar biatlarına sadık kalmışlardı. Sözleşmede yer alan; Allah'a şirk koşturmak, hırsızlık yapmak, zina etmek, çocuğunu öldürmek, iftira etmek dine ve akla uygun konularda Allah'ın Resulüne karşı gelmek gibi yasaklara yer verilmeyecekti. Böylece Kur'an, Akabe biatını bir kez daha teyit etmiştir. Bu güven üzerine yükselen antlaşmalar Medine'de ve Mekke'nin fethine kadar çeşitli alanlarda devam etmiştir.⁵²

Muahat (kardeşleştirme) Antlaşması:

Mekke'den vatanlarını bırakarak Medine'ye göç eden müminlere muhacir denir. Bu müminler akraba, ev ve mallarını Mekke'de bırakmış sadece kalplerindeki imanlarıyla Medine'ye gelmişlerdi. Bu itibarla muhacir olarak anılan bu bağıryanık müminlerin, öncelikle maddi sıkıntıları vardı. Ayrıca Medine'nin iklimine de henüz uyum sağlayamamışlardı. Doğal olarak Mekkeliler yeni hayata uyum sağlamada bir duraklama dönemi yaşamışlardı. Bunların durumunu yakından izleyen Hz. Peygamber (sav), her fırsatta sağlıklarını soruyordu. Örneğin en yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir "Humma"dan şikâyetçiydi. Kölesi Fuheyre de rahatsızdı. Ebu Bekir köleye nasılsın diye sorduğunda, "ölmeden önce ölümü tattım" diye cevap almıştır. Öyle anlaşıyor ki Mekke'den gelen muhacirler henüz Medine şartlarına alışamamışlardı.

Allah'ın elçisi gecikmeden Mekke'li ve Medine'li aile reislerini kapsayan büyük bir toplantı yapmayı kararlaştırdı. Bu toplantının asıl gündemi; muhacirlerin Medine'ye intibakını sağlamak, Medine halkıyla tanıştırmak, karşılıklı istişare ve sorumluluk paylaşımında bulunmaktı. Toplantı beklendiği gibi verimli oldu. Muhacir ve Ensar'ın birlikte yaşamaları ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları görüşüldü. Özellikle Medineli ailelerden durumu iyi olanlar, Mekkeliler bir aileyi yanlarına alacaklardı. Bu aileler birbirlerine din kardeşleri olacaklardı. Artık birlikte çalışacak ve kazançlarını da bölüşeceklerdi. Bu mânevi kardeşlik sayesinde taraflar birbirlerini koruyacaklardı. Bunlardan Hz. Ömer mânevi kardeşiyle anlaştı ve bir gün aralıkla hurmalıklara hizmet edeceklerdi. Boş kalanlar gelip Hz. Peygamber (sav) den yardım alacaktı. Bu

⁵² Hayrettin Karaman vd. a.g.e. V/250.

örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kısa bir sürede, Muhacir ve Ensar arasındaki dine dayalı ilk kardeşlik projesi kabul görmüş ve uygulanmaya başlanmıştır.⁵³

Artık Hz. Peygamber (sav)'in Medine'ye hicret etmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Zaten Akabe antlaşmasında Medinelilerden söz alınmıştır. Bu yeni şehre geldiğinde kendilerine yardımcı olacaklardı. Nitekim beklendiği gibi oldu. Medineliler Allah'ın elçisini ve beraberindekileri büyük bir sevgiyle karşıladılar. Dinlendikten sonra önem ve öncelik sırasına göre, bazı faaliyetlere başlamıştır. Bunlardan ilki birlikte namaz kılmak üzere bir caminin yapımı ve ibadete açılmasıydı. Cami çok kısa sürede bizzat Resulullah'ın yönetiminde tamamlandı ve ibadete açıldı. Diğer de Medine'de yaşayan halkı birbirleriyle tanıştırmak ve yeni bir toplum inşa etmektir. Bu ancak o güne kadar hiç bilinmeyen kardeşlik projesinin kabul edilmesiyle mümkün olabilirdi. Bunların birbirlerine yardımcı olmaları hayati önem arz ediyordu. Bu nedenle Hz. Peygamber kan ve akrabalık bağına göre değil aralarındaki iman ve din birliğine dayalı bir kardeşlik sözleşmesini uygulamaya koymuştur.

Resulullah bu kardeşleştirme antlaşmasını ilk kez Ensar'dan olan Enes b. Malik'in evinde gerçekleştirmiştir. Muhtemelen Mekke'li muhacirler henüz Medine'de yeterince ev sahibi olamamışlardı. Bu itibarla Medine'li, bir Müslümanın evinin seçilmesinin bir sembolik değeri de vardı. Enes b. Malik daha sonra "Bu ittifak bizim evimizde yapıldı" diyerek övünmüştür. Bu kardeşleştirmeye 45'i Ensar, 45'i de Muhaciri olmak üzere toplamda 90 kişinin katıldığı belirtilmektedir. Bazı kaynaklarında bu rakamın daha çok olduğu ifade edilmiştir.⁵⁴

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiklerinde şehirde Evs ve Hazreç olarak bilinen iki meşhur kabile vardı. Bu iki kabile tarih boyunca birbirleriyle hasım durumdaydı. Aralarında şiddet, kan davaları ve savaş eksik olmuyordu. Bu iki kabile arasında başarı ve üstünlük bazen el değiştiriyordu. Fakat bu karşılıklı husumetin sonu bir türlü bitmiyordu. Ancak Allah'ın elçisi bu şehre gelince Evs ve Hazreç arasındaki düşmanlıklar da sona erdi. Yerini İslam kardeşliğine bıraktı. Gerçekten bu, ayeti kerimede açıklandığı üzere Allah'ın kullarına ihsan ettiği en büyük bir nimetti.⁵⁵

İslam tarihi ve olayları değerlendirildiğinde söz konusu İslam kardeşliğine başka bir toplumda rastlamak mümkün değildir. Çağımızda insanlık param parça olmuştur. Bu görüntü ve olaylar, İslam'ın kardeşlik ruhuna olan özlemini

⁵³ Muhammed Hamidullah, a.g.e. s.133.

⁵⁴ Fethullah Zengin, *Ensar Kitabı*, Ensar, İstanbul, 2015, s. 54.

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/ 103.

daha da arttırmaktadır. Şüphesiz ki bunun çözümünü yine kendi değerlerimizde aramak zorundayız. Bugün İslam devletleri arasında iç işlerinde serbest dış işlerinde beraberlik esasına dayalı "Birleşik İslam Devletleri Örgütü " kurulabilir. Bu örgüt İslam ülkeleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda hem rehberlik hem hakemlik rolü üstlenebilir. Aynı örgütün bünyesinde İslam âlimlerinden oluşan bir meclis de kurulabilir. Böylece İslam toplumları arasında kardeşlik ruhuna dayalı bir otorite yeniden tesis edilebilir. Çağımızda İslam dünyasının özlediği konulardan biri de budur.⁵⁶ Müminler sadece birbirlerinin kardeşleridir. Çünkü tarihte Müslümanları bir arada tutan en güçlü bağ, İman bağı olmuştur. Bu güçlü bağ sayesinde aralarındaki kını, düşmanlığı, nefreti ve savaşı yenmişlerdir. Şayet Müslüman iki grup arasında ihtilaf, tartışma ve savaş çıkarsa diğerleri onlara hakemlik yapmalı ve savaşı durdurmalıdır. Dinlemeyen taraf olursa bunlara ayrıca müeyyide uygulanır.⁵⁷

Hudeybiye Antlaşması:

Hudeybiye Mekke yakınlarında ismini bölgedeki kuyudan alan bir köydü. Hz. Peygamber (sav) Hendek savaşından sonra ashabına, umre ziyareti müjdesini vermiştir. Bu amaçla sahabe sevinmişti. Hazırlıklar yapıldı. Çevrede ikamet eden köy ve kabilelere duyuruldu. Nihayet Allah'ın elçisi 13 Mart 628 yılında beraberindeki ashabıyla birlikte Medine'den umre ziyareti için yola çıkmışlardı. Herkes ihrama girmiş ve beraberlerinde kurbanlık hayvanlarını da tedarik etmişlerdi. Olaydan haberdar olan Müşrikler, Müslümanların Mekke'ye girmesine ve umre yapmalarına izin vermemek için tedbirler alıyorlardı. Bu haber Hudeybiye'de Hz. Peygamber (sav)'e arz edilmiştir.

Resulullah Kureyşlilerle görüşmek ve onları ikna etmek umuduyla Osman b. Affan'ı göndermişti. Zira Hz. Osman'ının, Ebu Süfyan ve diğer bazı Mekke'liler yanında hatırı vardı. Onları ikna etme ihtimali yüksekti. Fakat beklenen olmadı. Hz. Osman sadece Kâbe'yi ziyaret için geldiklerini, umrelerini yapıp kurbanlarını kestikten sonra geri döneceklerini ifade etti. Ancak müşrikler ön yargılıydı. Teklifi kabul etmediler. Buna rağmen Hz. Osman'ın dönüşü gecikti. Hatta Kureyşli'lerin onu tutukladığı haberi yayılmıştır. Bunun üzerine Müslümanlar daha da üzölmüşlerdi. Hz. Peygamber (sav) temkinli idi. Çevredeki insanların ağaçların gölgesinde toplanmalarını istedi. Onlarla konuştu. Bütün gelişmelere ve ihtimallere karşı sahabeden kendisine biat etmeleri için bilgilendirdi. Herkes sıraya girdi ve biatlar yapıldı. Artık sahabe savaş dâhil her şeye hazırды. Bir müddet sonra Hz. Osman geldi. Tutuklama yoktu. Ancak

⁵⁶ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, 11/276.

⁵⁷ Muhammed Ali Es-Sabunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Tercüme; Sadreddin Gümüş vd.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990, 6/144.

antlaşma da olmamıştı. Müşrikler sabit fikirlerinde ısrar ediyorlardı. Müslümanlarla görüşmeleri yapmak üzere Süheyl b. Amr başkanlığında bir heyet görevlendirmişlerdi.

Gelinen noktada, Müslümanlarla Kureyş müşrikleri arasında bir antlaşma müzakeresi yapmaktan başka çare kalmamıştır. Hz. Peygamber antlaşmayı yazmak için Hz. Ali'yi yetkili kılmıştı. Sözleşmeye besmele ile başlamasını emretti. Fakat Süheyl buna itiraz etti. Rahman ve Rahim isimlerini kabul etmediklerini belirtti. Sonra Hz. Peygamber (sav) Allah'ın elçisi Muhammed yazarak başlamasını istedi. Fakat Süheyl buna da itiraz etti. Eğer biz senin Allah'ın elçisi olduğunu kabul etseydik zaten bunlara hiç gerek kalmazdı dedi. Resulullah Süheyl'in bu rahatsız edici tavrına ve konuşmasına da sabretti. Bu kez cümleyi Abdullah oğlu Muhammed şeklinde değiştirtmesini istedi. Fakat bu husus Hz. Ali'yi üzmüştü. Antlaşmayı bu şekilde yazmak istemedi. Aslında diğer sahabe de durumdan rahatsızdı. Buna rağmen Hz. Peygamber (sav) bizzat olaya müdahil oldu. Daha önce Hz. Ali'nin yazdıklarını eliyle sildi. Diğer kısmını yine Hz. Ali'nin yazmasını istedi. Müslümanlara ağır gelen bu zor antlaşmanın içeriği ve hükümlerinin özeti şu maddelerden oluşmaktadır:

- 1-Taraflar on yıl birbirleriyle savaşmayacaklar,
- 2-Müslümanlar bu yıl değil ertesi yıl umre yapabilecekler,
- 3-Mekke'den Müslümanlar tarafına kaçanlar olursa bunlar geri verilecek,
- 4- Müslümanlardan müşrikler tarafına kaçanlar olursa bunlar geri verilmeyecek,
- 5-Yöredeki kabileler, diledikleri tarafa katılabileceklerdir.

Antlaşmayı Müslümanlar adına Hz. Peygamber mühürledi. Kureyş adına da Süheyl b. Amr imzaladı. Antlaşmanın imzalandığı sırada Süheyl'in oğlu Ebucendel Müslüman olmuştu. Eli kelepçeli olarak Allah'ın elçisine sığındı. Fakat Süheyl antlaşmanın hükmüne göre oğlunun geri verilmesinde ısrar etti. Hz. Peygamber Antlaşmanın hükmüne uyarak Ebucendel'i iade etti.

Bunun üzerine Ebucendel şöyle feryat etti. "Ey Müslümanlar benim durumumda olan bir insan hiç geri verilir mi? Halimi görmüyor musunuz? Bunlar bana çok işkence ettiler. Bundan böyle de yapmaya devam edeceklerdir."⁵⁸

Hz. Peygamber (sav) ona sabredip Allah'ın rızasını gözetmesini istedi. Allah'ın mutlaka kendisine ve diğer zayıf Müslümanlara bir kurtuluş yolu göstereceğini söyledi. Görünürde antlaşmanın şartları Müslümanlara gerçekten ağır gelmişti. Herkes birbirinin yüzüne bakıp duruyordu. Hatta bir kısmı

⁵⁸ Muhammed Hamidullah, a.g.e. s. 145.

Medine'ye dönmeden Kâbe'yi ziyaret etmeyi bile denemişlerdi. Öyle ki Hz. Ömer Hz. Ebu Bekir'e, bu Allah'ın peygamberi değil mi? Biz doğru yolda düşmanınızın eğri yolda değil mi? Öyleyse niçin dinimiz hakkında bu sıkıntıya katlanıyoruz. Dedi. Ebubekir şu cevabı verdi. "Ey adam o Allah'ın elçisidir. Rabbine karşı gelmez. Sen ölünceye kadar onun yoluna uy. Vallahi o hak yoldadır" dedi. Bu ve benzeri tartışmalar devam etti. Sonuçta Allah'ın Resulü yaklaşık 10 – 20 gün Hudeybiye'de kaldı. Kurbanını kesti ve Medine'ye dönmek üzere yola çıktı. Bir müddet sonra daha yolda iken Fetih suresi nazil oldu.⁵⁹

Medine Antlaşması:

Hiz. Peygamber (sav) Medine'ye hicret ettikten hemen sonra Medine ve çevresinde ikamet eden toplum temsilcileriyle görüşmeye başlamıştır. Bunları bir arada tutmak ve birlikte yaşamak amacıyla bir sözleşme hazırladı. Sözleşmeyi ve içeriğini ilgililerle paylaşmak için toplulukların Kabile başkanlarını davet ederek Ensar'dan Hiz. Enes'in evinde bir toplantı yaptı. Bu ilk toplantı, aynı zamanda bir siyasi toplantıdır. Taraflara değer verilerek bir site devletin kurulması ile Anayasa metni üzerinde görüş alış verişinde bulunulmuştur. Bu kapsamlı toplantının gündeminde, sözleşme metni, istişare edilecekti. Böylece site devleti kurma düşüncesi dünyada bir ilk olarak ele alınmıştır.

Medine vesikası olarak da anılan bu sözleşme ilk defa batılı müsteşrik J. Welliahausen tarafından 47 madde olarak tercüme edilmiştir. M. Hamidullah ise bu metnin 52 madde olması gerektiğini ifade etmiştir. Aradaki madde sayısının farkı muhtemelen metnin farklı aralıklarla bölünmesinden kaynaklanmaktadır. Birinci maddede antlaşmanın Hiz. Peygamber (sav)'in sorumluluğunda Mekke'li ve Medine'li Müslümanlar ile bunlara tabi olanların metni tasnif ettiklerinden söz edilmektedir. Bu madde aynı zamanda bir İslam cemiyetinin kuruluşunu ele alıyor. Bu cemaat Mekke'den gelen Müslümanlar, Medineli Müslümanlar ve bir harp vukuunda Müslümanlarla birlikte hareket edeceğine söz veren gayri Müslimlerden meydana geliyordu. Bütün ihtilaflarda Allah'ın elçisi Hiz. Muhammed (sav) yüksek hakemdi.

Antlaşmanın bir bölümünde Medineli Yahudiler de müttefik bir güç olarak kabul edilmiş ve onların Mekke'li müşriklerle ortak hareket etmeleri yasaklanmıştı. İki taraftan herhangi bir düşmanın hücumuna uğradığında bu Müslüman-Yahudi ittifakını hedef almış anlamına gelecekti. Böylece Hiz. Peygamber (sav)'in Medine hayatı çok yoğun olaylara sahne olacağı anlaşılıyordu. Araştırmamızın sınırlı olması nedeniyle antlaşmanın bütün

⁵⁹ Ahmet Özel, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Muhammed Maddesi/ Siyasi ve Askeri Kişiliği," İstanbul 2005.

maddelerini buraya alamayacağız. Ancak Medine site-devleti Anayasasının kuruluşunu ve bunu destekleyen toplumların onayladıkları birkaç madde, örnek olarak verilecektir.

Madde: 1- Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli, Yesribli Müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla beraber cihad edenler olmak üzere tanzim edilmiştir.

Madde:18- Müslümanlarla beraber harbe iştirak eden bütün askerî birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir.

Madde:38- Yahudiler Müslümanlarla birlikte ve beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır.

Madde: 44- Müslümanlar ve Yahudiler arasında, Yesrib'e hücum edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Yine aynı sözleşmenin 26.27.28.29.30 ve 31. Maddelerinde Benu'n-Neccar, Benû Saide, Benû Cuşem, Benu Evs ve Benû Sa'lebe Benû Avf Yahudilerinin aynı haklara sahip olacakları belirtilmiştir. Görüldüğü üzere bu antlaşma ile Medinelilerin Yahudilerle olan sosyal münasebetleri kesintiye uğramamış tersine diyet ve ortak savunma gibi yeni maddelerle aralarındaki bu ilişkiler daha da güçlenmiştir. Bir bakıma şehirdeki bütün unsurların katkısıyla İslam devleti kurulmuştur.

Taif Antlaşması:

Taif, Mekke'ye en yakın ve önemli yerleşim merkezlerinden biridir. İklimi mutedil ve ziraata elverişlidir. Hz. Peygamber (sav) hicretten önce Taif halkını İslam'a davet etmek üzere buraya gelmişti. Ne yazık ki Taif halkı bu fırsatı değerlendirememişti. Allah'ın elçisine bir kaç yönden eza ve cefa vermişlerdi. Hz. Peygamber (sav) üzgün bir şekilde tekrar Mekke'ye dönmüştü. Sıkıntıların devam etmesi üzerine bu kez Medine'ye hicret etmek için hazırlıklara başlamıştı. Beklenen oldu, Resulullah Medine'ye hicret etti. Müslümanlar burada rahat bir nefes almaya başladılar. Bir müddet sonra Hz. Peygamber (sav)'in ashabıyla birlikte Umre için Mekke'yi ziyaret etmeleri uygun görülmüştür. Hudeybiye antlaşması bir yıl gecikmeli de olsa Müslümanların lehinde sonuçlanmıştır. Artık Müslümanların gücü Mekke ve çevresinde hissedilmeye başlanmıştı. Bu olayları izleyen Taifliler yeniden düşündüler. Mekke tekrar Müslümanların eline geçerse kendileri de etkilenecekti. Bu itibarla Hz. Peygamber ile bir çeşit bağlantı kurmaları gelecekleri açısından önemliydi.

60

⁶⁰ Muhammed Hamidullah, a.g.e s. 435.

Kendi aralarında bir değerlendirme yapan Taif halkı çıkarlarını korumak şartıyla Hz. Peygamber (sav) ile görüşmelerinin yararlı olacağını kararlaştırmışlardır. Taifliler kendi inançlarını da korumak istiyorlardı. Bu nedenle hazırladıkları metinle; *"Namazlardan ve zekâtтан muaf tutulmaları, Taif'in mukaddes şehir kabul edilmesi, şehrin en büyük putuna dokunulmaması, isteyenlere fuhuş, faiz ve alkolün yasaklanmaması"* gibi hususlardan muaf tutulmasını istemişlerdir. Bu nedenle Abd b. Yelil ve bazı arkadaşları bir heyet halinde Medine'ye kadar gelerek önce Hz. Ebu Bekir'i ziyaret etmiş ve Taif şehrinin sosyal statüsünü yükseltmeye yönelik isteklerini dile getirmiştir. Hz. Peygamber (sav) onların önerilerini dinledi. Oysa ki bu tekliflerini hiç dinlemeden de ret edebilirdi. Fakat bunu yapmadı. Aksine Taif heyetine değer verdi ve onlara şu açıklamalarda bulundu. *"İbadet, Rabbimiz olan Allah'ı fiil ve hareketle tanımak ve şükranında bulunmaktır. Fuhuş ve zinaya gelince sosyal hayatta bundan daha iğrenç bir şey yoktur. Hangi insan kendi akrabalarından birinin namus ve iffetine dokunmasını kabul edebilir? Resulullah muhtemelen içkinin de kötülüğüne dikkat çekti. Sonuçta İslam'a aykırı olan her şeyi kendilerine hatırlattı ve onların kabul edilemeyeceğini açıkladı. Ancak Taif'in kutsal sayılmasını kabul etti. Buradan hareketle Taifliler de Hz. Peygamberi (sav)'in önerilerini kabul ettiler. Bu çerçevede bir antlaşma imzaladılar."*

M. Hamidullah Hz. Peygamber (sav)'in bu kararının ne kadar isabetli olduğu Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü Resulullah'ın vefatından sonra Mekke ve Taif arasındaki alanda irtidat hareketi ortaya çıkmıştır. Bunlar Taif vadisinde etkili olmak istiyorlardı. İşte Taif halkı yapılan sözleşme ile kutsal olduğu tescil edilen bu vadiyi korumak için mürtetleri buradan temizlemişlerdi. Devamında Taif için, Mekke'nin kutsiyeti gibi bir hak iddia etmediler. Medine'den İslam'ı anlatmak için gelen öğretmenlere yardımcı oldular. Daha sonra Taif, idare, eğitim ve hükümet merkezi olmuş ve Mekke ile ilişkileri en üst düzeyde seyretmiştir.

Putperestlerle Yapılan İttifak:

Müslüman olan Arap kabileleri arasında müşrik olarak kalmaya devam edenler vardı. Bunlar Müslümanlara zarar vermemek şartıyla normal ilişkilerini sürdürmek istemişlerdir. Yapılan antlaşmalara sadık kalmayı kabul etmişlerdi. Nitekim Müdlic ve Huzaa kabileleri bunlardandı. Hz. Peygamber (sav) Mekke'yi fethettikten sonra siyasi ve idari otorite Müslümanların eline geçmiştir. Bu durumda antlaşmalar hemen iptal edilmemiş Resulullah Hz. Ali'yi

görevlendirerek müşriklerin sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini hatırlatmıştır.⁶¹

Değerlendirme:

Araştırmanın ilk bölümünde de açıklandığı üzere Hz. Peygamber, (sav) Nübüvvet öncesinde ve sonrasında çevresiyle ahenkli ve sağlıklı bir iletişim kurmuştur. Bu iletişim biçiminde insanlık ve komşuluk ilişkileri öncelenmiştir. İnsanlara karşı dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı yapmamıştır. Ticaret, emanete riayet, alış veriş, komşuluk ilişkileri, hasta ziyaretleri, cenazelere katılıma ve taziyede bulunma gibi konularda ayırım gözetmemiştir. Bu tutum, bir bakıma Resulullah'ı İslam'ı tebliğdeki başarısını da özetlemektedir. Onun, bu güzel vasfına mükemmel ahlakını da ilave etmeden geçemeyiz.

Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber (sav) bu ilişkilerin kesintiye uğramaması ve herkesin sorumluluğunu yerine getirmesi adına toplumlar arasında antlaşmalara önem vermiştir. Bu antlaşmalar taraflarca müzakere edildikten sonra imza altına alınmış ve yürürlüğe girmiştir. Antlaşmaların hükümleri yürürlük tarihi boyunca geçerli olmuştur. Bu duruma göre, kimse bireysel çıkarı için antlaşmalara muhalefet edemez. Nitekim Kur'an-ı Kerim de ahit ve akitlere bağlı kalınmasını emretmiştir.⁶² Bir ayette müminler, emanetlerine ve ahitlerine bağlı kaldıkları için övülmüşlerdir.⁶³

Elbette İslam dini ahde vefa ilkesini sınırsız ve karşılıksız bırakmamıştır. Düşman antlaşma hükümlerini sinsice ihlal ederse seyirci kalınamaz. Bu fırsatı kendi menfaatleri için kullanmak isteyen müşrikler veya diğer gayri Müslimler mazur görülmemiştir. İhanetleri anında onlarla olan antlaşmaların derhal feshedilmesini istemiştir. Nitekim bu ayeti kerime de konuyu açıkça bildirmiştir: *"Allah ve Resulünden antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere karşı fesih bildirilmiştir."*⁶⁴

Hız. Peygamber (sav) de akdi bozanların sorumluluğunu şöyle açıklamışlardır. "Ahdini bozan her kişi için kıyamet gününde (halk arasında) kendisinin bilineceği bir alamet vardır."⁶⁵

⁶¹ Geniş bilgi için bkz; Muhammed Hamidullah s. 388.

⁶² Maide, 5/ 1.

⁶³ Müminun, 23/ 8

⁶⁴ Tevbe, 9/1.

⁶⁵ Buhari, Hiyel, 9.

" Müslümanın emânı birdir. (bir Müslim'in kâfire emanı. Bütün Müslümanlarca sahih ve muteberdir.) Kim bir Müslüman'a verdiği ahdi bozarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun."⁶⁶

"Ahdi güzel korumak imandandır."⁶⁷

Konu ile ilgili ayet ve hadisleri arttırmak mümkündür. Buna ilave olarak bütün tarihi deneyimlerin de gösterdiği gibi İslam dini doğruluğu vefayı, hak ve hukuku gözetmeyi emretmiştir. Birlikte yaşamının bir parçası olan komşuluk ilişkilerinde bile din ayırımı yapmamıştır. Her komşunun diğeri üzerinde hakkı olduğunu vurgulamıştır. Ancak ilişkilerde ve antlaşmalarda ihanet, haksızlık ve kötü niyet fark edildiği an derhal gerekli önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda İslam barış ve savaş hallerinde pratik önlemler getirmiştir. Hal böyle iken çağımızda devletlerarasında yığınla antlaşmalar yapılmaktadır. Bir an için bu toplumlar arasında güven olmadığını varsayalım. Bu durumda evrensel hukuk değerlerinin korumak mümkün olmayacaktır.

İslam tarihi boyunca yabancılarla yapılan siyasi, kültürel ve sosyal antlaşmalara ahitname denmiştir. Bu ahitnamelere ait dini ve hukuki hükümler bulunmaktadır. Çağımızda bu ahitnamelere bağlı kalınırsa muhtemelen toplumlararası gerginlikler minimize edilebilir. Fakat bu antlaşmalar ve hükümler, menfaat ekseninde uygulandığı takdirde dünyada sulh ve sükunu sağlamak mümkün olmayacaktır.⁶⁸

Bütün konular birlikte değerlendirildiğinde Hz. Muhammed (sav)'in hayatı boyunca içinde bulunduğu toplumun barışını önemsemiş hiçbir zaman ihtilafların sebebi kendisi olmamıştır. Devrindeki bütün insanların takdirini kazanmış ve isminin yanına "*Emin*" sıfatı eklenerek anılmıştır. Bugünkü ifade ile onun güvenilirliği ve güzel ahlakı üzerine tam bir ittifak (konsensüs) hâsıl olmuştur. Fakat onun nübüvvet tebliğindeki temel ilke ise sadece "sadece Allah'tan başka ilah olmadığı" üzerinde şekillenmiştir. İnsanlığa bu ilahi mesajla evrensel çağrıda bulunmuştur.⁶⁹

Yine Hz. Peygamber (sav) yaptığı antlaşmalarda din ayırımı yapmamıştır. Medine'de ilk şehir devletini kurma adına sorumluluk yelpazesini olabildiğince geniş tutmuştur. O dönemde Medine'de yaşayan Müslümanları, Yahudileri, Hristiyanları tek bir ümmet olarak kabul etmiş ve ortak savunmaya dâhil

⁶⁶ Buhari, Medine, 1.

⁶⁷ Buhari, Edeb, 23.

⁶⁸ Mustafa Fayda, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Ahidname" Maddesi, İstanbul 1998, 1/534.

⁶⁹ Ramazan Hurç, *Hz. Muhammed ve Toplumsal Güven*, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi, Elazığ, 2002. s. 43.

etmiştir. Diğer taraftan ihtiyaç halinde putperestlerle saldırmazlık antlaşmaları yapmıştır. Keza Ehl-i kitaba seslenerek tek Allah'a iman etme hususunda ortak bir kelime üzerinde mutabık kalmayı arzu etmiştir. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere başka bir toplum veya devletin kendilerine ilhak etmesinde ısrar etmemiş ancak iman etmelerini antlaşmalara sadakat göstermelerini istemiştir.

Çağımızda küreselleşen dünyada ticari, idari, siyasi, askeri, barış ve huzura dair antlaşmaların haddi hesabı yoktur. Fakat temelde güven esası ve insanın mutluluğu merkeze alınmadığı için güven duygusu kaybolmuştur. Antlaşmalar menfaat ve çıkar ilişkileri üzerine inşa edilmeye başlanmıştır. Bu ortak güven İslam toplumlarında da önemli ölçüde zayıflamıştır. İnsan hayatını topyekûn tehlikeye atan veya bir anda toplu ölümlere neden olan silah ile zehirli gazların ve maddelerin ortalığı kasıp kavurduğunun müşahade ediyoruz. Bütün bunlar gösteriyor ki insan ilişkileri önemlidir. Ancak bundan da önemli olanı, karşılıklı olarak yapılan sözlü, yazılı vaad, taahhüt ve antlaşmaların hükümlerine bağlı kalmak ve hak ihlalinin kaçınmaktır.

Sonuç:

İnsanlar her dönemde birlikte yaşamak ve karşılıklı sorumlulukları paylaşmak zorundadırlar. Hiçbir insan yalnız başına her şey değildir. Mutlaka başkasına muhtaç olduğu alanlarla karşılaşacaktır. Atalarımızın güzel bir sözü vardır. "Komşu komşunun külüne muhtaçtır." Bu itibarla insanlar hangi çağda yaşarsa yaşasın karşılıklı sevgiye ve saygıya muhtaçtır. Daha önce ifade edildiği üzere Hz. Peygamber (sav) nübüvvet hayatının öncesinde ve sonrasında çevresiyle ilişkilerinde örnek davranışlarda bulunmuştur. Bu ilişkilerinde din, ırk ve renk ayırımı yapmamıştır. Kabile şöhretine düşkün Mekkelilerle de ilgilenmiş sahipsiz ve kimsesiz dışardan gelip sığınmacı kölelerle de ilgilenmiştir. İnsan olmaları itibarıyla bunlar arasında ayırım yapmamıştır.

Nübüvvet göreviyle müjdelendikten sonra ayırım yapmaksızın herkesi hidayete ve tevhit inancına davet etmiştir. Müslüman olanları cennet ile müjdelemiş, İslam'ı kabul davranmayı uygulamıştır. Bütün mesaisini insanların iyiliğine ve kurtuluşuna ayırmıştır. Hz. Ali'nin şahsında bir insanın hidayetine vesile olmanın bütün dünyaya ve onda olan her şeye bedel olduğunu açıklamıştır. Çünkü o sadece insanları, tevhit inancına ve kurtuluşa erdirmek için gönderilmiştir.

Mekke halkının ona gerekli saygıyı duymaması ve Müslüman olamaması belki onu üzdü fakat davasında vaz geçirmedi. Umudunu kırmadı. Onlara tamamen darılmadı. Yeni bir mekân ve yeni bir davet için Medine'ye hicret etti. Burada çok kısa sürede şehirde yaşayan bütün unsurlarla işbirliği yaptı ve ilk şehir devleti kurmak için çağın Anayasası niteliğinde bir antlaşma yaptı. Çok

tarafı bu antlaşma ile şehrin savunması başta olmak üzere bazı ortak sorumluluklar açıklandı. Artık Medine Müslümanlar için daha güvenli ve yaşanır bir şehir haline geldi. Hz. Peygamber (sav) bu birlikten ve sayıları artan Müslümanlardan aldığı güçle barış merkezli bazı fetih hareketleri düzenledi. Medine sözleşmesinden sonra Hudeybiye ve diğer toplumlarla bazı antlaşmalar daha yaptı.

Tekrar vurgulamak gerekirse Hz. Peygamber (sav), öncelikle Allah'ın kendisine verdiği emaneti insanlığa tebliğ etmiştir. Ancak bu görevi ifa ederken insanın onurunu, kıymetini ve sorumluluğunu merkeze almıştır. Beraberinde ahde vefayı, antlaşmalara bağlı kalmayı, sadakati, sorumluluğu, huzur ve güveni de öğretmiştir. Bir bakıma insanlık asırlar boyunca bu medeniyetle beslenmiş ve günümüze kadar iki milyara yakın insanın dini olarak ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmed Avni Konuk, *FÜSUSUL - HİKEM TERCÜME VE ŞERHİ, II.* (Yayına Hazırlayan: Mustafa Tahranlı vd.) Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989,
- Ateş Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, KUBA, İstanbul.
- Ateş Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul, 1989.
- Ateş Süleyman, *H. Ömer*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2016.
- Gölcük Şerafettin, Süleyman Toprak; *Kelam*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1998.
- Aka İsmail vd, *doğuştan günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986,
- Nuh Aslantaş, *H. Muhammed Döneminde Yahudiler*, Kuramer, İstanbul, 2016.
- Buhari Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, *Sahih-i Buhari*, Darü İhyaü't-Turas el Arabî, Beyrut, 1955.
- Buhari; *Sahih-i Buhari Ve Tercümesi*, Mehmed Sofuoğlu, Ötüken, İstanbul, 1989.
- Fayda Mustafa, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Ahidname" Maddesi, İstanbul 1998.
- Hurç Ramazan, *H. Muhammed ve Toplumsal Güven*, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi, Elazığ, 2002.
- Karaman Hayrrettin *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- Konyalı Mehmed Vehbi, *Büyük Kur'an Tefsiri*, ÜÇDAL Neşriyat, İstanbul. Köksal M. Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul,
- Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Tercüme: M. Said Mutlu), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Muhammed b. Said el_Kahtani, *İslam'a Göre Dost ve Düşman*, (Çev: Harun, Ünal) Yasin Yayın- Dağıtım, İstanbul, 1991.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim ibni Haccac el- Kşeyrî en- Nisabûrî, *Sahih-i Müslim*, Darü İhyaü't-Turas el Arabî, Beyrut, 1955.
- Muhammed Ali Es-Sabunî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Tercüme; Sadreddin Gümüş vd.) Ensar Neşriyat, İstanbul, 1990,

Özel Ahmet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Muhammed Maddesi/ Siyasi ve Askeri Kişiliği," İstanbul 2005.

Razi Fahreddin, *Tefsiru'l Kebir Mefatihü'l Gayb*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1990.

Sarıçam İbrahim; *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesaj*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

Seyyid KUTUB, *Fizılâl-İl Kur'an*, (Tercüme Bekir Karlığa vd.) Hikmet Yayınevi, İstanbul.

Zemahşeri İmam Mahmud b. Ömer, *el- Keşşaf, Matbaatü'l İstikameti*, Kahire, 1953.

Zengin Fethullah, *Ensar Kitabı*, Ensar, İstanbul, 2015.